

ОСОБЕННОСТИ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

ӘОЖ 376.4

А.Т. Арбабаева¹, Г. Серік²

^{1,2}Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
(Қарағанды, Қазақстан)

ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІ ДАМУАҒАН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДЫБЫСТЫҚ АЙТЫЛУЫНЫҢ БҰЗЫЛУЫН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫ

Мақалада нейрпсихология – мидың жергілікті зақымдануы негізінде психикалық процестердің ми механизмдерін зерттейтін психология ғылымының саласы туралы және баланың миының пластикалық сияқты артықшылығын пайдалану түзету жұмысының тікелей және айналып өту әдістерін қолдануға арналған түзету жұмыстары туралы айтылған. Нейрпсихологиялық түзету - бұл бұзылған ми функцияларын қайта құрылымдауға және баланың ары қарай өз бетінше үйреніп, оның мінез-құлқын бақылай алатын компенсаторлық құралдарды жасауға бағытталған арнайы психологиялық әдістер кешені. Нейрокоррекциялық ойындар мен жаттығуларды ерте балалық шақтан жеке және топтық жұмыста, тек балалармен ғана емес, ересектермен де қолдануға болады. Нейрпсихологиялық тәсіл қозғалыс арқылы баланың психикалық процестерінің ауытқуын (зейін, есте сақтау, ойлау, сөйлеу және т.б.), эмоционалды-еріктік саласын түзетуді қамтиды.

Түйін сөздер: нейрокоррекция, логоритмика, артикуляциялық жаттығулар, фонетикалық ырғақ, психикалық процесс, графикалық-артикуляциялық.

А.Т. Арбабаева¹, Г. Серік²

^{1,2}Қарағандинский университет им. Е.А. Букетова (Қарағанда, Казахстан)

КОРРЕКЦИЯ НАРУШЕНИЙ ЗВУКОПРОИЗНОШЕНИЯ У ДОШКОЛЬНИКОВ С ОБЩЕЙ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ

В статье рассказывается о нейрпсихологии - отрасли психологической науки, изучающей мозговые механизмы психических процессов, основанных на локальном повреждении головного мозга, и коррекционной работе, направленной на использование прямых и косвенных методов коррекционной работы с целью использования пластичности мозга ребенка. Нейрпсихологическая коррекция – это перестройка нарушенных функций головного мозга и способности ребенка к самостоятельному обучению, комплекс специальных психологических приемов, направленных на создание компенсаторных средств, способных контролировать его поведение. Нейрокоррекционные игры и упражнения можно использовать с раннего детства в индивидуальной и групповой работе не только с детьми, но и со взрослыми. Нейрпсихологический подход включает коррекцию отклонений психических процессов ребенка (внимания, памяти, мышления, речи и др.), эмоционально-волевой сферы посредством движения.

Ключевые слова: нейрокоррекция, логоритмика, артикуляционные упражнения, фонетическая ритмика, психический процесс, графика-артикуляционные упражнения.

А.Т. Arbabayeva¹, G. Serik²

^{1,2}Karaganda University named after E.A. Buketov, Karaganda, Republic of Kazakhstan

CORRECTION OF SOUND REPRODUCTION DISORDERS IN PRESCHOOLERS WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT

The article tells about neuropsychology - a branch of psychological science that studies the brain mechanisms of mental processes based on local brain damage, and corrective work aimed at using direct and indirect methods of corrective work in order to use the plasticity of the child's brain. Neuropsychological correction is a restructuring of impaired brain functions and the child's ability to learn independently, a set of special psychological techniques aimed at creating compensatory means capable of controlling his behavior. Neurocorrective games and exercises can be used from early childhood in individual and group work not only with children, but also with adults. The neuropsychological approach includes the correction of

deviations in the child's mental processes (attention, memory, thinking, speech, etc.), the emotional-volitional sphere through movement.

Keywords: *neurocorrection, logorhythmics, articulation exercises, phonetic rhythm, mental process, graphics-articulation exercises.*

Сөйлеуді дамытудың бұзылуы баланың жоғары психикалық белсенділігін қалыптастырудағы ең жиі кездесетін және ауыр ауытқулардың бірі болып табылады, яғни. психикалық дизонтогенездің түрі.

Сөйлеудің дамуы жалпы психикалық дамумен тікелей байланысты болғандықтан, балада психовербальды дамудың аралас бұзылыстары жиі кездеседі, бірақ олар оқшауланып әрекет ете алады.

Сөйлеуі мен жазуы бұзылған балалардың саны жыл сайын артып келеді

Қазіргі уақытта сөйлеу дамуының бұзылуы әрқашан барлық басқа психикалық функциялардың бұзылуымен байланысты деп саналады.

Біздің зерттеу тақырыбымыздың өзектілігі мектеп жасына дейінгі балаларда дыбысты айтудың бұзылуы жағдайларының тұрақты өсу тенденциясына байланысты. Бүгінгі таңда бұл мәселе тереңірек зерттеуді қажет етеді, өйткені дыбыстық айтылудағы кемшіліктер баланың басқалармен қарым-қатынасын қиындатады, оның мінезінің қалыптасуында із қалдырады, баланың өз қабілетіне сенімсіздігін тудырады және бұл оның сөйлеуі мен психологиялық дамуына кері әсер етеді.

Сондықтан дәстүрлі әдістер мен тәсілдер жеткіліксіз болып, дыбыстың айтылуын түзетуге әсер етудің жаңа жолдарын іздестіру қажет, оның ішінде нейропсихологиялық әдістер де бар.

Нейропсихология – мидың жергілікті зақымдануы негізінде психикалық процестердің ми механизмдерін зерттейтін психология ғылымының саласы.

Баланың миының пластикалық сияқты артықшылығын пайдалану түзету жұмысының тікелей және айналып өту әдістерін қолдануға арналған.

Нейропсихологиялық тәсіл қозғалыс арқылы баланың психикалық процестерінің ауытқуын (зейін, есте сақтау, ойлау, сөйлеу және т.б.), эмоционалды-еріктік саласын түзетуді қамтиды. [2]

Балалар мен ересектердің ақыл-ой әрекетінің бас миында ұйымдастырылуы бірдей емес, айырмашылықтардың негізгі себебі – ересектерде жергілікті болатын функциялар балаларда ұзақ уақыт бойы мида интегративті түрде көрсетіледі.

Бала миының икемділік артықшылығын пайдалану түзету жұмысының тікелей және басқаша әдістерін қолдануға арналған. Тікелей әдістер дидактика бойынша құрастырылған және жалпы педагогикада қолданылатын әдістермен сәйкес келеді. Басқаша әдістері зақымдалған буын функциясын орындау алгоритмінен уақытша алып тастаудан және табиғи дамуға қатыспайтын немесе қосымша болып табылатын қатарларды (талдағыштарды) іске қосамыз, табиғи даму кезінде іске қосылмайды немесе қосымша функция болып табылады

Нейропсихологиялық түзету - бұл бұзылысқа ұшыраған ми функцияларын қайта құрылымдауға және баланың ары қарай өз бетінше үйреніп, оның мінез-құлқын бақылай алатын компенсаторлық құралдарды құрастыруға бағытталған арнайы әдістер кешені.

Нейротүзету ойындар мен жаттығуларды ерте балалық шақтан жеке және топтық жұмыста, тек балалармен ғана емес, ересектермен де қолдануға болады. [1]

Нейротүзету ойын сабақтары, қозғалыс жаттығуларының кешені (сенсорлық-моторлық түзету), тыныс алу жаттығулары, сөйлеу мен артикуляцияны дамытуға арналған жаттығулар түрінде жүзеге асырылуы мүмкін.

Логопедиялық сабақтың құрылымында келесі жаттығуларды қолдануға болады:

- Тыныс алу жаттығулары;
- Артикуляциялық жаттығулар кешені;
- Биоэнергетика элементтері;
- Саусақ ойындары;
- Саусақтардың, қолдардың, соның ішінде су-джок техникасының өздігінен массажы;
- Окуломоторлық жаттығулар;
- Кинезиологиялық жаттығулар (соның ішінде көлденең қозғалыстар);
- Релаксация жаттығулары;
- Логоритмика және фонетикалық ырғақ элементтері, сөйлеу-моторлық ырғақтар;
- Жарты шараралық өзара әрекеттесуді дамытуға арналған жаттығулар.[4]

Тыныс алу жаттығулары дыбыстың дұрыс айтылуын қалыптастырудың негізі болып табылады. Тыныс алу жаттығулары әсіресе зейін тапшылығы гиперактивтілігінің бұзылуымен асқынған балалармен жұмыс істеуде тиімді.

Мәселен, мысалы, сол жақ танау арқылы тыныс алу мидың оң жарты шарының жұмысын белсендіреді, тыныштық пен релаксацияға ықпал етеді. Тек оң жақ танау арқылы тыныс алу мидың сол жарты шарының жұмысын белсендіреді, ол зейіннің жоғары шоғырлануын және психикалық стрессті қажет етеді (мысалы, сауаттылық) - оң жақ танау арқылы тыныс алу мидың сол жарты шарының жұмысын әлдеқайда жақсартады.

Баланың миының икемділік (пластикалық) сияқты артықшылығын пайдалану түзету жұмысының тікелей және басқаша әдістерін қолдануға бағытталған.

Нақты ми құрылымдарын және, демек, ассоциативті байланыстарды таңдауда, Л.С. Выготский жақын және алыс даму аймақтары туралы пікірі, сондай-ақ озық дамудың маңыздылығын ескеру керек. Осылайша, балаларды түзете оқыту барысында мыналар қатысады, функционалдық рөлдері бойынша ең жақын ми аймақтары және сәйкесінше жақын ассоциативті байланыстар пайда болады.[3]

Биоэнергопластика көмегімен артикуляциялық жаттығулар. Статикалық жаттығулар

Жаттығулардың мақсаты артикуляциялық қозғалыстардың дәлдігіне, анықтығына, тегістігіне және тұрақтылығына тәрбиелеу, қол қозғалысының координациясын, саусақтардың ұсақ моторикасын дамыту, баланың интеллектуалдық белсенділігін белсендіру, есте сақтау, ерікті зейін, көру қабілетін дамыту. және есту арқылы қабылдау, жарты шараралық өзара байланыс, ауызша нұсқаулар бойынша әрекет ету қабілетін қалыптастыру.. Артикуляциялық моториканы дамытуға арналған жаттығулар жүйесі статикалық жаттығуларды да, сөйлеу қимылдарының динамикалық үйлестіруін дамытуға бағытталған жаттығуларды да қамтуы керек:

Статикалық: «құймақ (шпатель)», «кесе», «ине», «мысық ашулы», «түтік».

Динамикалық: «Сағат», «Жылқы», «Саңырауқұлақ», «Өткеншек», «Дәмді джем», «Суретші».

Артикуляциялық аппарат мүшелерін дамытуға арналған артикуляциялық жаттығулардан басқа, логопедиялық тәжірибеде тыныс алу жаттығулары қолданылады, бұл мақсатты ауа ағынының дамуына мүмкіндік береді.

- «Сағат». Тілді жіңішкертіп ұстап оңға, солға жайлап қозғау керек. Осылай санап отырып 15-20 рет қайталау керек.

- «Тәтті тосап». Жалпақ тілді шығарып жоғарғы ерінді жалап, тілді ауыз қуысына тереңірек апару. /15 рет қайталау/.

- «Сылақшы». Ауызды кең ашып тұрып тілдің ұшын жоғарғы таңдайға тигізіп алға артқа қозғалту. /10 рет қайталау/.

- «Тоқылдақ». Ауызды кең ашып тілдің ұшымен жоғарғы альвеолаға немесе таңдайға жиі-жиі соғылғандай қимыл жасау керек.

- «Ат шауып келеді». Ауызды кең ашып тілді таңдайға жапсыру- айыру немесе таңдай қағу.[2]

Бас миының жартылай шараралық өзара әрекеттесуді дамытуға арналған ойындар.

Бас миының жұмысы жүйке талшықтары жүйесімен өзара тығыз байланысқан оның екі жарты шарының үйлестірілген қызметінен тұрады. бас миының жұмысының координациясы және толыққанды жұмысы жартышараралық өзара әрекеттесе жұмыс жасаумен және бірінен екіншісіне ақпарат беріліп отырудың арқасында қамтамасыз етіліп отырады. Жартышараралық әрекетті арнайы жүйелі кинезиологиялық жаттығулармен дамытуға мүмкіндік бар. Баланың миына кез келген қозғалыс жартышаралық ,бас миының бөлімдерінің байланысын іске асыратын нейрондардың қалыптасуына септігін тигізеді. Стресске төзімділікті, ақыл-ой белсенділігін арттырады, есте сақтауды, зейінді, сөйлеуді жақсартады. Оқу мен жазуды үйренуді жеңілдетеді. Невропатологтардың соңғы деректеріне сәйкес, табысты оқу үшін емдеу емес, оқыту (көремін, естимін, сезінемін).

1. Саусақтар арқылы кезекпен саусақтарды мүмкіндігінше жылдам өткізіп сұрыптаңыз, сақинаны үлкен саусақпен содан кейін келесі саусақтарды байланыстыру керек. үзу және кері кезекпен орындалады. Жаттығу барысында әр қолмен жеке жасалады, содан соң бірге жасалады.

2. «Симметриялық сызбалар немесе екі қолмен сурет салу» Баланың екі қолына маркерлерді беріңіз және баланы екі қолмен симметриялы сызбаларды сызуға шақырыңыз. Қолдар суретті бір уақытта айналдыруы маңызды (егер қолдардың бірі тоқтап қалса, осы сәтті бақылау керек және оң және сол қолдармен бірге сызбаны жалғастыру керек).

Әдістемелік тұрғыдан жұмыс барысында бала бір уақытта суретті, үлкен, көзге түсетін баспа әріптермен жазылған сөзді көріп, мұғалімнің оны қалай айтатынын еститіндей құрылымдалған. Суреттерде және сөздерде баланның жасына сай болу керек. Жасы кіші балаларға шынайы суреттер, ересектеу балаларға стилизация элементтерімен көрсетілім жасау керек. Сөздің әр түрлі модальдікте бір мезгілде (параллельді) «ойнауы» мидың сәйкес аймақтарын белсендіреді және олардың арасындағы қажетті байланыстарды тікелей емес (бұрын айтылғандай), айналмалы түрде дамытуға ықпал етеді. Сурет екі жарты шардың желке аймақтарының жұмысын ынталандырады, ал

оны түсіну екі жақтағы фронтальды самай бөліктерін ынталандырады. Сөздің графикалық (әріптік кескіні) негізінен екі жарты шардың желке аймақтарын белсендіреді.[2]

Есту қабілеті сол және жартылай оң жақ аймақтармен өңделеді Ассоциативті байланыстардың қалыптасуының нейропсихологиялық көрінісі суретте көрінетін визуалды кескін және сөздің графикалық бейнесі мидың екі жарты шарының-желке аймақтарының, сондай-ақ маңдай бөліктерінің белсендірілуін ынталандырады деп айтуға мүмкіндік береді., ол көргенді түсінуді қамтамасыз етеді. Баланың сөйлеуге деген қажеттілігі физиологиялық тұрғыдан анықталған қалыпты сөйлеу дамуы кезіндегідей естігенінен емес, бірақ көрген (оқылған) сөздер артикуляциялық қимылдарға мүмкіндік береді. Оптикалық-артикуляциялық, дәлірек айтқанда, графикалық-артикуляциялық ассоциациялар туындайды. Графикалық-артикуляциялық бірлестіктерге сөйлеу әрекетіне енетін есту мүшелері қосылады. Артикуляциялық актілер бірте-бірте нормативтік есту және сөйлеуді қолдау үрдісіне «өтеді».

Дыбыстардың айтылуын қалыптастыру сөйлеудің дыбыстық элементтерін қабылдауға және олардың айтылымына сүйенуді. Дегенмен, дыбыстар мен сөздерді толық қабылдау артикуляцияның белсенді қатысуынсыз мүмкін емес. Сөйлеу тілін түзету бойынша жұмыс жасағанда келесі принциптерге сүйену керек: жүйелілік, күрделілік, жүйелілік, даму принципі, сөйлеу бұзылыстарын баланың психикалық дамуының басқа аспектілерімен бірге қарастыру, белсенділік тәсілі, онтогенетикалық принцип, есепке алу принципі. этиологиясы мен механизмдері (этиопатогенетикалық принцип), бұзылыс белгілерін есепке алу принципі және сөйлеу кемістігінің құрышымы, айналып өту принципі, жалпы дидактикалық және басқа принциптер.

Логопедиялық әсер – түзету білім беру мен тәрбиелеу міндеттері жүзеге асырылатын педагогикалық процесс. Дислалияға логопедиялық әсер етудің негізгі мақсаты - сөйлеу дыбыстарын дұрыс ойнату дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру. Логопед баланы сөйлеуге үйретудің ең үнемді және тиімді әдісін табуы керек.

Осылайша, дыбыстың айтылуын түзетуде нейропсихологиялық технологияларды қолдану психо-сөйлеу бұзылыстарын түзету үшін ықпал етеді және логопедтерге өз жұмысын тиімдірек жүргізуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. История развития высших психических функций. М., ПСС. Т.3, 1986.
2. Визель Т.Г. Основы нейропсихологии: учеб. для студентов вузов Т.Г. Визель. -- М.: АСТАстрель Транзиткнига, 2005.- 384,(16)с.- (Высшая школа).
3. Лурия А. Р., Цветкова Л. С. Нейропсихология и проблемы обучения в общеобразовательной школе. Москва- Воронеж, 1999.
4. Волкова Л.С. Логопедия. – М.: Владос, 2009.

Сведения об авторе (авторах):

А.Т. Арбабаева¹, Г. Серік² -^{1,2}Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті (Қарағанды, Қазақстан)

А.Т. Арбабаева¹, Г. Серік² -^{1,2}Қарагандинский университет им. Е.А. Букетова (Қараганда, Казахстан)

A.T. Arbabayeva¹, G. Serik² -^{1,2}Karaganda University named after E.A. Buketov, Karaganda, Republic of Kazakhstan

УДК 740
ББК 88. 75

Z.K. Zhumanbayeva*¹, L.A.Shkutina²

^{1,2}Karaganda University named after E.A. Buketov (Karaganda, Kazakhstan)

FEATURES OF NEUROPSYCHOLOGICAL CORRECTIONS OF DIFFICULTIES IN LEARNING YOUNGER SCHOOLCHILDREN

This article discusses the features of the organization of psychological and correctional work with younger schoolchildren, taking into account their individual typological neuropsychological characteristics: the state of higher mental functions, highlighting strengths and weaknesses, components of the development of higher mental functions.

Keywords: primary school age, neuropsychological correction.